Ketabton.com

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره دي

دکتاب نوم ———— د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نُور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نوري خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د مآخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاش او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادب یو کوچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لارګه ده په دې کوچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نژدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځائے نه وروستے کام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځائے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوے شي چې حرې ناشونې ته دوړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډانو ته زړه نهٔ بائیلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښهٔ په دوڼ تندي وړاندې کېږي - ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګوان والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د چوړو لارو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوتلي دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي. د يو محقق د ځېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور او فکر نوې نوې شکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
را پېدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې رابطې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کولو
نه بغير وکړی شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر بېکسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيقکارانو د سرکاري ادارو د پښتنې او د لاس امداد
نه بغير په يو اځي سر او بشه په نېک نيتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې يې مدون کړي او د پښتو د ادبي تاريخ کښې تياره گوټونه يې رڼا کړي دي. همدغه شان يې په ادبياتو کښې ډېر تحقيقي کارونه کړي دي. هغه په تول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د تپاکلي شوي اصولو او د دسمياتو په کتاره ډېره په گرانه پوره ختيږي. نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نه خوري. او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږه تېرل لوکونې گړانه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې ددا سې غير معياري تحقيق کښې شالونه بيا موندے شي - زه دلته ددغې شالونو د يو په يو ذکر په ځاې ددغې مقالې د مجموعي تاثر ورانديې کوم چې په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود ورانديې نه د يوې تپاکلې شوې مفروضې په بنياد په صرف طريقه بنه په منصوبه بندۍ د پرځوانې نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا رويه ددغې کار د بنيادي اصولو په ضد گڼلے کيږي ځکه چې تحقيق د نيتونو تيرېږې نه مني - د تحقيق په لاره د زړو نظريو رد ځنې شعر ممنوعه نه ده، خو ددې رد د پاره نيک نيتي بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديدې نکتې که چرې د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد گرځي نو د ځنې مصلحت کوشش له ځنې دهغې نه ډېره د بنيادي اصولو نه خلاف خبره ده -

په تحقيق کښې دستاوېزي ثبوت د اهميت ور وي او عقلي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

دلائل ثانوي درجه لري - کهٔ چرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځائے
ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
نهٔ کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دُومره کلک او زور ور
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ گنجائش نهٔ پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه ئې را غونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار
ورکوي نو کهٔ چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او گرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکار راوستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د نې رویتي زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د وختیو اهم ضرورت دے-

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو، زموږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او د دغې اهم کار
د پاره، داسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه
تحقیق د ټول ژوند مشن وګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي
تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک
آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کسوټه د پوره کېدو په بنیاد د هرځای او هرچا ته
قبول وي او د هغې په نتیجو ټول پردو هیچا ته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کیږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو
څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې
تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه
لخپرو زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي
چې د زړه زور یې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د
تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب
اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یوه غټه خوبي دا هم ده چې
د ټول کول د نورو لیکونکو نشان يې په یو وخت د ادب په

شپاړلسو بېړوېښي نه دي ایښي او په یوه خله د تحقیق،
تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په توره کښې یو کې نه
وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتدا نه هم په دغې
صنف کښې يې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني
استقامت په ډاډ يې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه يې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۶ هـ ترمنځه اټکل
کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو يې د خپلې يوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه
که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغو پېښو هم رڼا
غورځوي چې د پښتونو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دروند پوره کار
ممکن شوے نه دے - د علم و فن د دغې خورو ورو د اړو له مخه،
تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق
يو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځان لاندې وتو په ځای
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چې یې هلې ځلې جاري ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښهٔ پوهه دے نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولۍ کښې د خېل جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میان کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او بړسېړنې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB — BRANCH) خو ښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغهٔ یو داسې څېړنه ده چې د هغې په لسو یکو نو کښې شپږ مضمونو ته د سعید ختک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم ځوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې منظوم طبي لغت هم د هغهٔ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میان وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خېل قام د پیاوړو شلانو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره دا یا فدې د لوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې مسوده زما د تأثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو ناکړې وه نو زهٔ په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وُوم او په منځ منځ کښې د یک دوست څخهٔ نور هنګامي کارونه هم راپېدا کېدهٔ نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تأثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څېړنه زما د یک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځې روح حساس طبیعت باوجود — تر ډېره اوږدې مودې پورې سا رابنکله او په یو برخوردارانه احترام یې په زغم زما یک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زهٔ نهٔ شم وېلې چې زما دا تار تارین تأثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارۍ لیکلې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګلنې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څخهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ سترې مزل یو بې پېلوه منښه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ماته دا کړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو لیکونونه پرته نکه چې وړاندې د کراوشو شپږ مضمونونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په رڼا کښې د لیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله بنه په داډ ویلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارونو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښو انځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په داډ خپله تحقیقي مفروضه بنه په پخو دلیلونو او د دستاوېزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هېڅ څه پاک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه له په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاوېزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي-

د تحقیق په رڼا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات ټول لیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هېڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم وړې شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو ببے

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف، د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کونټونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوند نه دې وهلي بلکه بنده په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی یستکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اړوله دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلته الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومېږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاسټلې شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرو نه په ترابهر کوولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے -

"د سعيد ختک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کوولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

- خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
دد پو دړي ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -
د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نه چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېگ، شمشير خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېگ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حيثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت مخې ته نه دے راغلے خو زموږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه ځړې نظر یې په ردیوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دهغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د وروڼو شمشیر خان او میرباز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - دیو نوعیت دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي ژلمي محقق د دغې دواړو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک خپل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د دوختونو په تیره وکښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد رائې وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د ځه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائیدې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وروېسے محقق دے چې دې په شواهدو او د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډکه هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نشه وائي یوه کوټلې رائے قائمه کړې ده او د بشپړو دلیلونو په بنیاد يې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حضرت محمد میاں جمیل بیګ زامن دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې منظوم طبتي لغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوې دے چې د هغه په لاس را غلے د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبتي لغت دے او دا لغت میاں تجمل شاه فقیرخیل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوځو دے۔

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنام شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اودیگرام نومې کلي او سید و نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډیر معلوماتي مضمون دے، په څیل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده۔

د تحقیق په رڼا کښې را غـلي چې د کوموییکونو ذکر او شو په د غې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظریه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزید تحقیق امکانات شته دے - په کتاب کښې ځنې داسې ییکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ییکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار یو معلوماتي ییک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم وقیع شوی وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانوي مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړي شوي دي. دې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخه پخپله هم ښه خبر دی او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ″ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازلیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو ستورو ستهو د کار په خصوصي ارخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میاں جمیل بېګ″ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پیاتي شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرونو لټو کوشش کوُوم. د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه، ژغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پاته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې نه معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لې پیدا کوي او اهداف ئې ګړوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کوو لو په ځائې تحقیق ته پا ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ټېچې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یو زړه سترې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل دا لاندې کوو لو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خېل ذ لمے دے، د تحقیق کړ کېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیوې خبرې په تکرار او دیو ټکي د متن او د فاتو په پرله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د ټول تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغه د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن ورځلي. د تحقیق په دنیا کښې د را ښکلي کیدونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نۀ دے، ځکه نظریه او نکته بنۀ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوې معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د ټول هر تحقیقي یک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زۀ بنۀ په داد وئیلے شم چې میان وکیل شاه فقیر خېل د روان وخت د ټولو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د ټول نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مینه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دولسمه صدی هجري پورې باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادېږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هغې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام موندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربنودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ھ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ھ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د ده د ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د ده دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې «الف نامه» زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د ده په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوی لوی شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب «په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه» په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرتوري په يو بېت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کريمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو د يو يو شعر نمونه ورکوو. لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
ددې دواړو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئ شه

ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د لوده

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کريمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې د رپوکسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري " کلمات الوفيات " ده دويمه د حاجي بهادر کوهاټي رح مفتاح الدقائق ده او دريمه شرح د عثمان ده ددې دريمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب " دهند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ځې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوغې شرح په پيل کښې ذکر شوې ده چې په ۱۰۷۳ هـ ق کې د
الف نامې شرح دا غلې او تر الف نامې وروسته يې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي. د شرح په دې نسخه
کښې ذکر شوې ده چې الفنامه د "ن" تر پټه پورې دا غلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده. شرح
په پارسي ده. شرح په پيل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي. د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی
خو باور يې پرې نه يم.
د وبيا ورپسې د دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم واد مل صيب ليکي.
موږ ته ذکر شوې ده د الفنامې دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحينو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي.
" الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
په همدې اساس ما دا شارې په توګه معرفي کړے دے
خو باور يې پرې نه يم.
د وبيا يې د دې عثمان باره کښې د نيل بل يو کتاب چې ذکوي مخکښې
راغلے» په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيات تو ايجاد او ودې پړاونه»
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې ليکلي
(روانشاد قاضي محمد عمران خان تيوشکي (۱۹۲۹م – ۱۹۸۶م)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پاڼې کښې دا غلي "الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبد الحلیم زوی دی او د عبد الحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د ګران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل دکسرم
روکړے شي چې زما د غه لیکلو سره نور نوي معلومات رابرسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
تونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث اوګرځي چې د ده ته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست تونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې زما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د تونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب "مغز" پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښهٔ ډول د سره و ښيلې شو چې د دې شرح شارح عثمان دے او د ګوان سر محقق همپوادمل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پرو بجے او ليکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څهٔ اسباب دي چې د ا شرح اوليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علي ترمذي قدس الله سره العزيز با خون حاجي البدعت و يقم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و از ين با علم رباني شهباز لا مکان نيے محقق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنی سيي حرف را بر زبان افغاني بيان کرده و آن معني هما حقائق و معارف الاهي بودند و آن حقائق و معارف الهي روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معاني افتاد که معنی آن سيي حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيري پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے اوهغه چې د شرح په آخرکښې د الهٰی تو
حافظي محفوظ عثمان « کوم الفاظ ليکلي اوګوان هېواد مل صيب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي اوس نو د مېس ه
واضحه شوه چې نهٔ يوا ځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکی
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وښيلي شوي دي چې د کويټه اد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نوموته کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم ايښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق باميد آنكه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر آن عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند به سبب آنکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از گم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د لیکلو دادے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه او د حق رڼا وه او دا هڅه د دې دپاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او درسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب او ګرځي دا مقدمه ډېره تفصيلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته راوړم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است و به هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځانځ په ځانځ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نوی معلومات موندل ته تر لاسه کېږي او کېدی شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نوتر کومه چې ما دا او کتلو نو په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي۔

ای طالبه الف یو کوره له میمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ را غلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې را غلی لیکلی نو د لته د غه آخرني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوی خدای شکر ادا کړي۔

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالی والصلوٰة علی نبی محمد سید العالمین صلوٰة مستمرة باستمرار الله تعالی الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد و معلوم الله تعالی و معدور الله تعالی و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالك بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم همېواد مل
حبیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړی په هغې او په دې الفاظو
کښې څۀ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان
تر ازدیدن " درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د ترا" په
ځائے عشق را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے.
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نۀ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې ياشت
او ورځ ترې معلومېږي خوکال نۀ دے لیکلے.

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څۀ تعلق نۀ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیا تند کوشش
دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان
اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است
فساد بیشتر آزان بود که سبب اصلاح

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نيشته چې
دے د کوم ځائے دے نو ګران محترم زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب
"د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل يو کتاب "په هند کښې دَ
پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاونه" کښې ليکلي چې اخوند
عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزهٔ
اولاد کښې دے او بيا دا هم ليکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مايدلی
کښلې او دا شرح د اروابناد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه
کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او
وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او
کړي ئې دا رنګه صلا وېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران
بن عبدالحليم زوی دے او د دغه عبدالحليم په زامنو کښې دوه تنه
ياد شوي يو عمران او بل عثمان -

دې بيان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته
چې دے د چا په اولاد کښې دے ځوکهٔ موږ دې اضافي عبارت ته غور
او کړو نو موږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد
کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وايم د عثمان متعلق نو
دا زما خپل يو سوچ او تحقيق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اې غلام قادري اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صيب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښې نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادديه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم اد د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يادې په دوسره د کسانو محترم زلمي هېوادمل صيب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ددکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې
دے ـ وس ددې شرح بابه کښې به لږ ليکل وکړو ـ دا شرح په توره
سياهۍ په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي
هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوندګويداد
په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م "
الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره
سياهۍ ليکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي
ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه
وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي ـ
ددې ټول بحث خلاصه داده چې کومه شرح سر محقق ګوان زلمي هيوادمل
صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې
کتلې او لا ترا اوسه په دې يمه معلومه شوې نه ده د غه شرح دراقم شو
په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري
ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شو چې عثمان ددې شرح شارح
دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د ګوان هيوادمل صيب
د ورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه
مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري
په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "و اصلة الحق" ښودلے دے د غه
شان د کويمداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د د حاجي
بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "و صلة الحق" په نومو نومو شوه
شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د څېلو قدر منو

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۵ هـ ش -

۳- هېوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعيد خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکړي دي که په دې باندې کتاب ولیکل شي نو ډېر په زړه پورې به وي دا د خټکو کورنۍ چې په پښتو ادب ته ډېر لوي خدمت کړی دی نو دا به لوی کار وي.

دا د پښتو ادب په تاریخ کې یوه لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نومیالي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زیږېدلي دي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا (رح) سره دی او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال لمسیانو نه علاوه فقیرجمیل بیګ، د هغوي زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسلونو ته په دغه نژدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوی. چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړی دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دی د افضل خان خټک زوی دی. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائ له یو تفصیلي بحث غواړي که لوي خدای ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هر چا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څه ډیکلي بس هغه سند ګڼلی شوی. حالانکه تحقیق ډېر ډېر پکار دی چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات را برسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دی. کښې د غه شان به یې څوک د افضل خان خټک زوی یاده وي او څوک یې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړندو والو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تللې نه دے زر به یې د هغه زوی کړي ولې ډېر سر خوږ کړي چې لا دیوان به یې ګوري د بیل بیل شعر جاڅوه به یې اخلي د تحقیق په تله به یې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوی شاعر یا لوی خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښيلي چې د افضل خان خټک زوی دی نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخره کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر یې د افضل خان زوے تړي جوړ کړي. سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی یې کړو. ددې تولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوی ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چاپېرچل حالاتو سطابق یې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي

د دیو دریو رو نو تو کي هم ښکلي دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شپې ګنړلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ د په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید ختک د سرخط لاندې د سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان ختک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې د دیو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان ختک او سکندر خان ختک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان ـ ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانړې
د دیو رونړو ته حاصل دے هغه ورته او چت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګران او محترم محقق ـ شاعر ـ عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئ ۱۹۹۷ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه نوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموئي" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان روردے په قام ختټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان په یو رباعۍ کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تږ کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا څو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے شي چې نور هم پرې چاڅهٔ ليکل، تحقيق کړے وي او زما دَ نظر وړاندې نهٔ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقيق شوے نوکهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقيق له رويه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همیش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري - عبدالقادر خان ختټک ، سکندر خان ختټک یاد کړي او رښتين صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان- سعید خان - کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

کوي - خو څېړ دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې خو به ترې رااوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصر شان څېړنه روانې کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړي نو کۀ زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنه او دقیقه څېړنه اوشي او څۀ حقیقت مېدان ته راشي زۀ چې کوم رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا دنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې دي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کۀ چرته هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکۀ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي تعارف لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مړه د ماموړ
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د خپل ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن " ورپسې ترې مصرعه کښې د خپلې مور د مرون نښته نېکي او دغه شان نور شالونه هم د ورشته زما د دې شال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے ترلے شعر ليکي څکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځو به يو د دې شعر له لکه څنګه چې ويا ندې اووېلے شو.

ګران هېش خيل صېب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ، عبد القادر خان سکندر خان ، ختے او دغه شان محترم رښتين صېب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اختے . حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نۀ ترې مخکښې څۀ واقعه يا خبره شته او نۀ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري خو بس ځانله بيله ليکلي شوې رباعي ده په دې شعر

ــه خان که اطلس دا شعار او دلي دي

د ديو درديو رو نيو تې کي هم بنګلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

که غور او کړے شي نو ددې شعر روښنی مصرعه باندې نو ټول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر د هغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد ښتګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادرخان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري .
زما په خیال خو دا داسې کېږي شي چې د سعید خټک "د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دوښه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم پې نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا ددې رونه شته چې د هغوي نومونه دا رنګه دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دوارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزی وه دوه رونړه يې مېړنه (ناسکه) دي چې يو ځې شمشېرخان چې مورېې اصيره وه بل ورورېې ميربازخان چې مورېې مهمندزۍ وه دنوښار د ملک ميرباز لور وه - څرنګه چې سعيد بابا د دغه زماني د ے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان دعلم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې مخکښې د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سړي رونړه ياد وي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان خټک - سکندر خان خټک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو -

"د ديو دريو نا منو ټوکي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښهٔ شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښشپړ و حالاتونو کښې پښتو اکېډيمۍ کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد يه په نومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو د دوه نور رونړه شمشېر خان او ميرباز خان نو کېدے شي چې څرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې رونړو بیان کړے دے. او دغه شان د پر ځېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراتهٔ دي او بنائي يې نه - زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقیر جمیل بېګ - شمشېر خان[۲] او مېرباز خان[۳] مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان - عبد القادر خان - سکندر خان یا د خان نمسي علي خان. سعید خان ، کاظم خان - او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید خپله شعر بېکي نو بیا ولې په دغه درې رونړو کښې ځان حسابه وي درې رونړه خو ښکاره دي چې نور وے - سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے - دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه یا دا يې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز
۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خداے بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ
۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب
۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقیق او پوهاند عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یوخوږ ژبې متي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ ق کال څخه وشا کښې مړشوے دے او وائي چې د بنبوي په کړیک کښې ښخ دے۔

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکوه دے چې مې یار را نغے راغے

زلال د وصال مې دوبار را نغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۳۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول د نخ او دارو زده کړه
د غه پس يې وو ايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ هـ کال او شا وخوا تېر شوی دی د پېښور خوا و شا اوسېدو. بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه شعرا اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړی دی -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موندنه تراوسه نه دی راڅرګند شوي چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندل او ليدل شوي دي نه معلومېږي چې دی يو جوشي او رښتينی شاعر دی ده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي -

دده صديق غزلې د يادرې هېنوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورستي کال ۱۹۸۲م کښې راغلي دي. ديوان صديق چې دس وس يې موندلی شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت له اړخه د ارواښاد ښاغلي نوال دوست محمد شنواري په سريزه نخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹م کښې چاپ شوی خو تر اوسه دا معلومه نه شوه چې صديق څوک دی د کوم ځای دی د چا څه دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

> صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
> دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
> نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نورو وړوکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وښودلے شوي چې اروابښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځاېګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم یقینًا چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور درانهٔ محققین یکوالړېږي د خپل تحقیق په رڼا کښې رائے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي دا چې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنسټیزو ته رسېدلي او څوک دا دغه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي کړنۍ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظومه توګه لویه برخه ورکښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وښودلے او لیکلے نور کله چې دغه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تولد کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او د غه شان به ئې خپل خانداني روایات مرګون ته نه وي وړکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ورد دے او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تیاره کښې پروت دے دراقم د تحقیق په دنیا کښې صدیق چې دیوان ئې او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی دے او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د ګلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بېګ رح (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور ئې بیبیانې وې راقم هم د جمال خان په تمو کښې شمار دے او د فقیر بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وائي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د میان فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ شوے ده د غه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقير بابا زامن به هم ښکله د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به ئې خپل خانداني روايات مرکون ته نهٔ وي ورکړې او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے چې ښکله د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ور دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې ئې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړني په رڼا کښې صديق چې ديوان ئې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوي دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او معتبرو شهادتونو په رڼا کښې ئې لته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقير جميل بېګ رح (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور ئې بيباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا په مناسبت سره ئې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاؤ سره چاپ شوے دے دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي: محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)

محمد صديق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چاردېوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونه هم دده د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے هېوادمل په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي؛ صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ خټکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت ـ او س دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځاے ځائیګي او مسلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږېدنې نیټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپرېل ۳۰مه نیټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن نوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره نوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هلکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره

ځور په شهزاده کا دغه تورڅوني غیبس

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زه هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښه ښه شهیدان وو دېر مغولي شوې دېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے۔ ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي۔

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) دکلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي۔ د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نه ده ځوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ه وي او که چرې موږ یې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه یې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے ۔ نو که چرې ۱۰۲۳ ه یې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده یې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۴۳ سره چې شل کاله جمع کړي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۴۴ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ ه کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښتي واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۴ ه لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ ر شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے.

دا خو يې وو د ژړېدنې او زمانې حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانے ځانګړي باره کښې څهٔ ليکي.

دريغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه واى په نو ښهر سک يې مهٔ واى اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي.

کهٔ د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون کوډم
تر مجنون صديق بتر شته په نو ښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي.

چې د زړهٔ په ذازمي نهٔ پوهېږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نوري
د ا نادو سرې داني پېښ ندے نهٔ شي
خداے وتاته کړې انادکو کښې زيري

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به تر ې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورا ره دے ځکه چې د دوې کلے اکوړے او چشمې او خوا او شا علاقې وې او حکومت ئې تر لوې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او ننګارو چې د غه هم د دوې جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نه کوي چې دا وارهٔ کلي دې نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کيدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځني ليکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسيد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بادشاه زوې په تحصيل روان کړه.

دې نه معلوميږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته را ستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغفر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغفر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوي دے د افضل خان خټک د ناکرده او جګړه دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصّع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شتغفر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد د اشتغفر په شپږپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغفر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

عمر دربغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشتغفر کولے نهٔ شو داسې نو د صدیق د ترهٔ زوي سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت د وخت د آفریدیو علاقې جیناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولي نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو ځکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ے همیشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څهٔ کوو -

ے تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ے چې د ذړهٔ په راز مې نهٔ پوهیږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ے په تیراه په سوات په خوړه دړیه در شوم
بیام کوم لوري ته تهٔ بیا ړپې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کړیو تشبیهو د اباد و سره د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته دسرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهی مشرق ته
دا تول ځایونه د ختکو په خوره تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید یه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ دخوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوړه کا دوسرا اهم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوړخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بېړو اوښي رکوکښي) ګوګړې په کې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو دآمدن ذريعه ده - داخو وو دصديق د ځائ ځايګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صديق دخټکو د علاقې وو او فقير بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت دخوشحال بابا سره دپوخ نسبت د وراره او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل دخان ددې غزل جواب دے
که دا ستاسترګی راوچار باسم ځان لته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "دخان" توري په احترامي ځیه کښې یادکړے دے او دا ښکاره خبره ده چې دخوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "دخان" په ځیه سره په خپلو شعرونو کښې یادکړے دے لکه عبدالقادرخان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار دیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیاده

کامگار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامگار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هېڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعار و ودلي دي
د دیو درې روښ تږ کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر خوشحال د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شیدا باندې
دا ادب په مقتضي د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کا میر د شاعرانو
که مړ وته ئې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودې شاتونو نه ثابته شوه چې صديق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره لکه د هغه د زامنو په خان په شعر کښې اخلي تورچاکه ذکر کړے نو خوشحال ئې ياد کړے خو خپلو زامنو او ورېرونو د خان په نامه ياد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه رور جمال خان زوې صديق ئې هم د خان په نوم ياده وي د خپل خانداني رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي لکه په خپل يو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې ليکي

توره شړې به ده نيمه ننګ نيمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه ړوندي شول پښتانه چې پسې د غلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق د پښتنو دے که اوس بيا د ننګ د پاره
څوک په شهزاده کا دغه توره خونې په سر
ړوند ي زه هلک ووم چې پرې ډوب محمد امين شو
ښه ښه شهيدان وو په مغول شول پرې ډېر
هيڅ نه دي نابوده يوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دې لا بتر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغلو حمزه کوره ګیږي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نامرد بشن

په دې شعرونو کښې یې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکاري صدیق هم هغه پښتنو غندنه کړې ده کوموچې د مغلو په سرو سپینو پسې منډې وهلې او خپل ننګ یې په هغوی خرڅ کړے وو او د دې شعرنه یې خوهغه ځاني او ملي جذبه غیرت ښکاریږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه بنکو غلجي - له پښتنو خاني شو غر

او دغه شان د خپل ننګیال توریال تره خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله ځېږ نوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د لوړې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې یې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعارو اشنوول دي د شال دپاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شي خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات ښه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صدیق د تورې مېړنتوب شجاعت مټېن شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نعوي څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صدیق دا قسمي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که اوکتے شي نو دَ
یق
شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے دو یعني صد دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه دا لاندینې شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترخي شکر دي
د صدیق وېل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلود او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوی الله په معرفت او د حق رښا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام درلود.
ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نهٔ دے سوانح یې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه ورور جمیلؒ میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے - د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوړه او هوښیار ښکاره شوي دے - او د خوړې کسکینې یې ستائیلي
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
مېړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړې - او څنګه چې یې د ترهٔ
د ایمل خان او دریا خان سره د هغوي د مېړنتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د ایمل خان - دریا خان او خپل ترهٔ
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې - د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ځکه یې ختیکو الله ده که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل ترهٔ په وجه یې
په شعرونو د هغوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ورې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان رحمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تیاره کښې دي نو په تېره تېره یې د زوي
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رایه او څېړنه نوي
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
را برسېره شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هېواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم ټوک دے

ابراهیم ټوک دے ـ دکوم ځائے دے. د چا څه دے ـ دکومې زمانې دے ـ دا یوڅو سوالونه دي چې ددې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نه دي پکار بس خو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي ـ خبره دے که نوردعلم تنګي پرې بیا اداڼه کوي ـ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرېهم بې توکه لیکي د بتولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیاکهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې دکوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے ـ دپښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ـ یو انګرېز محقق "پادري هیوز" ددغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل را خستے دے دکلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دې د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چې دې د ګلید افغانی د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په ګلید افغانی کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چاته هم نیشته . (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۲۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري باندهٔ"

---

(۱) پادري هیوز ګلید افغانی کابل چاپ صفحه ۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړې ملا د مصري
بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وي
او ځکه یې صفي الله خټک په تېر و شوو عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېشانه پس هغوي د ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په د غه صفحه ۲۹۳ لیکي -

د ښاغلي اثر د یک مطابق ابراهیم د سوات د
مشهور بزرگ پیر بابا صیب په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرگ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے۔

په بل ځاے کښې هم په د غه صفحه ۲۹۳ د پټې ستورې کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب یک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پېروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفر المظفر ۱۲۷۳ھ کښې د ده ذکر د
تېر و شوو عالمانو په حېث سره کړے دے
او د میاں صیب محمد عمر د څمکنو زوې عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب "هفت پېکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت میاں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو وئیلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د پښتو ادبي ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د یو کتاب "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۴۴ باندې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرشده صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیرې په قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل چې کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل چې د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ټول نورې غزلې چې راقم الحروف "پټ شودي" کتاب کښې درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵ باندې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان يې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے موږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

ـه

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پو ښکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یاد داشت بهره به بیا موهم امید دے
ـکه تن چې شغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړدیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمی هم د ابراهیم باره کښې لیکي -

> ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
> را از چمن بے نظیر ، گلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات
> عشقی سروده تذکره نویسان ، پښتو شعرو شرح حال ویرا
> ضبط کرده اند از دست -

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نه شول

براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا ځنې بڼ شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بڼ شان سرچ پکار دے دچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې د غه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلي افضل رضا صیب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري باڼړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا شوصیب په وېښا

۲- زلمی هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر بابا اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکلي کوم چې حبیبي صیب لیکلے دے.

البته اروا ښاد حبیبي صیب په گمنام شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم دهغوي دا لیک دَ قدر ور دے.

دا څهٔ چې بیا د خپل نظر په تله اوتلو هر چا ته حق حاصل دے چې څیړنه او کړي زهٔ څیړونکے والے نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم. او خپل دې یکه ته حتمي نهٔ وایم. دلته راقم الحروف د تېرشوي یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د نخیر کړئ یو کول غواړي. او دوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څیړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې نظیر و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دي کښې ذکر هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د پښتو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څیړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نږدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړي راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کړې هغه به د یوه درجې
شوې شهادتونو په تله تلي او پېش کړې به يې -

میاں نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے
دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د
ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري
نو ددې نه یقه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ
په موبز ته يو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په
دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا
هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې ددهٔ او ددوي د خاندان لوې
احسان دے - خوشحال بابا نه را واخله زامن - نمسي کړوسي يې هم
د پښتو ادب خدمت کوي لګيا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر ورور چې په جمال خان - جمیل خان
خواجه جمال الدين نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے
هغه هم لکه د خپل ورور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې
د خپل ورور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان
بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې هر څه باوجود جمال خان بابا شاعري
هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټې ستورې نومې کتاب او د افغانستان نومیالي
او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار ختائي په پښتانهٔ شعراء نجم
ټوک کښې په دوه مخونو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو
غزلو د بیر په وضاحت سره کړے دے - د دوي خطي نسخې "تذکرة
الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې ليکلې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمي پېښور کښې پرتې دي. دغه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړي ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے. لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. د دغه زهٔ د خپل گران مشر میان فردوس شاه فقیر خېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکوم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دیارلس
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱- محمد ابراهیم ۲- محمد اسحٰق ۳- فقیر محمد صدیق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقیر خېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیر خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د و بلي ثبوت چي د غه شاعر چي ذکر يې په چمن بې نظير وګلش
بې تمثيل ميان افضل ګل او کليد افغاني کښې پادري شيرز کړے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چي چا تحقيق نهٔ دے کړے دَ
فقير جميل بيګ رح جمال خان رح زوي دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان ښاغلے افضل رضا صېب ليکي چي هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چي د تحصيل نوښار يو کلے دے او سېد و نکے وو د مصري
بانړې لږ محل وقوع مصري بانړه په اکوړي کښې د سيند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چي اکوړي او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چي سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمي ـ اکوړي
نهال پوره ـ نظام پور ـ ښېډو او د غه شان په نورو ځايونو
کلو کښې آباد دے ـ دا هم يو ثبوت دے کېدے شي چي ابراهيم بابا رح
په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چي مصري بانړه
او د غه ټول نزدې ځايونه شاکلي ځو د هغوي ملکيت او جائيداد و
دلته به زهٔ د ثبوت په توګه د اروابښاد ستر محقق عبدالحليم
اثر افغاني صېب يو ليک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل يو مضمون چي سرخط يې "اخلاقتا نه" دے کښې ليکي ـ
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چي محمد اسحق رح ـ محمد ابراهيم رح
د محمد صديق رح کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خان

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په مثال کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل راوړم -

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرديم
سرپرېښکړے په ميدان کښې لکه فرديم
چې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه چرېسه د عشق په لارکښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجريؔ ـ ليکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښې اثر صيب هم د دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمي نهٔ وو بلکه هرکله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړي او سپد و نکے دے نو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېرشوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او وخت په وخت يې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو ته تېرشوي نو شاعري يې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

څې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
ځوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
ځوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې آفتابه ذره چا ليدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اورمې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهيمه
مرچې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان ختک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي
پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۴۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلې دې ناري وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوي خبري مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلی له عدم دې وجود ته
اواز يو تر سبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهين یاغي شو رابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندي قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې -

دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلي لیکلي شوي دي کوم چې دغه ټول دیوې زمانې شاعران وو - او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې راولې شوې دې -

په ټول تفصیلي بحث به تیریز نظر واچو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده - د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ه لیکلي شوي ده نو دا زمانه په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولي کم و بیش د ۱۱۴۲ه د زمانې دې ځکه چې غزلي يې ديو بل په قافیه روښان ښکاري -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرې باندې اکوړې اوسېدونکے دے دغه بۀ د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت بۀ دا سې نیشته چې چرته په یوه کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون بۀ هم د هغوې د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم بۀ بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نۀ ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اوليکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ژباړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سرېزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۳ء

۵- هیواد مل زلمی فرهنګ زبان و ادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحي پټه خزانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخیل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخیل انجمن اتحاد جمال خیل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوڅ لوڅ شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځیني ښکاره دي او ځیني اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا برسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهې په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره يې هیڅ قدرو قیمت نیشته او د دغه ناپوهې په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوڅ زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرڅهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لارخپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

سیاسي علمي پر مختګ به نو هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زهٔ نن دکوم نوم ورکي شاعر- عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورو کې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے باڅې چې اول په دې دنیا
داچو وچې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کوم زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوی نومونه
دا دنګه دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دد ې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالات قدسیه چې میان معتد الله کاکاخېل په فارسی ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- دکاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم دغه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفرازخان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- دکاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

دد غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوغو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه دونه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح د ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولاد ته ابک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئ لوئ عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې دا موم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں گانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات واقع لونخوړ روڑ کاټلنگ نه ترلاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنگه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس گل
بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشرورور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دوغه شاعر. عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي .

میان عبدالواحد . میان غلام محمد . میان غلام صدیق .
میان سلطان محمود ، میان سپد محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې. میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو. په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجرې د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر ییکي . ملافضل محمد علي احمد . خیرے . مختار . خاکسار . میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے . وغیره نورو شاعرانو شعرونه . دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاۓ ځائېږے . اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره يې شعر ویلې دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې دیو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلې شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلې په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره يې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ےدے. د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوپړس دهلي کښې چاپ شوې ده د دې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېغم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ یې یورپي دے ژبه یې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتره دے خط یې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه یې په شنه سیاهۍ لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه یې خود اختصار په توگه به دلته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه گرداب ملک ننگرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکې غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني واقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادابښت د یاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات یې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته یې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د اسې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پیلو سخته
ماوے راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوښے دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور څه
برابر په دغه ګادي کښې د اور څه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لازم شکته کوز د کن ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بجوړ شوې دا کتاب دې د پیاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قايمه
بې زواله بې نقصانه بې علته ده دایمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۹۵ د آغاز داستان جنګ بادشاه ذ قوم که محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ داوره ته بیان
مایدلے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
د پر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لا ر خومنکي لکه ستوري د آسمان
د پر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان را غې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم دستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په تنږد د خدائې وهرنبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دې یو دم معطلیګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار تن په هغه ځائې غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او بادشاه په کښې بنکاره وا هم زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي ناصدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د زقوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ماکړل جمع سره دوې کوډې هم غار خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کونې یادهم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

د رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهسې نویشتم خلقه

دیارلس سوه څې دپا دپاسه دیارلس نوی خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تو ی خلقه

په تو ی څنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۴۳ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لاړې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سر کړه بنګته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنکل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څۀ تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تللو سبب دا سې ییکي

چې کاروسته د تقدير تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائه وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
روان شوم د خپل ملک بجملې!
برابر دا نخل په بناد د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څۀ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
څه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جماعت باره کښې ییکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ ي مشال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناسُت ئې په کښې ستائیلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے لیکي چې یو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو اځې په چا ښېښی چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتېلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دو نوم ورکے شاعر۔ عالم میان محمد سعید چې ما د تیاروته رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي۔

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ ۔ مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائی ۱۹۹۰ م
نه ترجون ۱۹۹۱ م پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس
پشاور ۱۹۶۵ م

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلي شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلي شوي څښې چاپ دي او څښې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب ړومبنے کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دے شقیقه شي
پر د سترګو عقیقه شي
حنا واخله بنه ئې آس کا
تهٔ ئې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ ئې پوړې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښتین په کتابخانه کښې نوندې ده او
ذکر يې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۴۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې ليکلے شوې ده -
او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - ليکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بيمارو حالات او بيا علاج ښودلے شوے دے نکه د رومان
ساغر يو مقاله "صديق څوک وو" چې په مياشتنۍ مجله اباسين
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوي په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې
د شروع کېدو نه يو شعر ليکلے چې دلته يې راخلم -

د حاجي عبد الله زوي يم

اے صديقه ! تحقيق بويه

اول رنج ودارو زده کړه

دغه پسے ادويه کړه

هم دغسې يوه بله منظومه طب نامه د معزالدين خټک د
دليل العليل په نوم په تېرو هېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحليم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ اپرېل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا مې معرفي کړې ده -

"معزالدين خټک يو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر
په مثنوي کښې ليکلے دے - د دې کتاب "دليل العليل" نوم
دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې يې تاليف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او د

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرم شاه
فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته را رسېدلې دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په درې میاشتینه مجله پښتو
سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلې
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب دربیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زه له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دې دي دا صاحب د رنځ
تړې به شي صاحب د ګنج
که او به خورې دهند وانې
د پخې ستا د اوږې
دا فائده ده د خورما دا شارې
چې په خوراک ئې څوک دا ورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرقان د چا اسود وي
کۀ تے جهار تر ېې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۲ کړے دے.

زما دلته دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دي - چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښه ښه کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زۀ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګرېزۍ کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وېلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نۀ دے تېر شوے او نۀ مې چرته ذکر - په دې وجه زۀ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کونکے شجره نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړي ده . ددې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښه به دا وي چې ددې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم خو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوارہ قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دانکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محقیقینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمد الله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمد الله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د راقم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمد الله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم و - میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیم ډ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېر ولو د خپل سکونت او ځائے ځائېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یادېږي
د یارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس له اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېر ولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

د خپل نیکهٔ فقیر جمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پس لوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم وُ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سرداري ژوند تېر ولو څوځلې ئے خدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سودارې - خانې ئې په ته کړه او د طریقت لارئې
خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دانووه د میان تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم بانډې میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ یکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکیډیمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب دَ مرقود کاتب په خط ۱۳۰۲ه ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رومبنۍ حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاکانو نومونه په الفبائي پټۍ کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو د پاره د شفاباعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توتوځیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ډېرښکلي ادا زسره لیکلے شوي دي چې د مغوئي د شاعرۍ معیار ترې معلومېدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر ځیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میسټیریا میډیکا) ورته هم وئیلے شي ددې کتاب شروع درب یسر وتمم بالخیر- یا فتاح الشعراء ثلاثه میمٌ الرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الاّ باالله د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنیْب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

"مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هم ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب		د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه روره		تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم		له سفره په آرام شوم
خاص په کورکښې زمونږ یاره		یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو		چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستړ ډېر محکم وو		د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض روره		ددې نه شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه		چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل		هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج		دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو		په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت		ورکو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب		ما په ځان کړ زده واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو		ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان		کړو شروع واوره بیان

میزان ده ټول ماخلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه؛
ما به ځان څخه بیل ښکوونه
چې میزان خلاصېدو رور ه
د پس لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې کران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
مالله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور کران دي
عربي- فارسي - یونان دي
دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زیاتې رسېږي مهٔ کوه تهٔ
زړهٔ زما شو د پرېشانه
گوزېدم به سوگندانه
حکیم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې رابر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زه ورته درېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
رامات ماته مخلوقات شو — زوګ مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال — تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دې یار — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دُعا یاد نه چې
یاده دې که څوک بنده کاندې
بس کړه میاں تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زرا نشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کـهٔ بیماران دي
دے تصنیف تـه پـه ارمان دي
شپـه او ورځ کړي دا کلام
افـسوس زرشي لغات تمام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمّل شاه فقیرخېل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تورۀ سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سانتي میتر × ۷.۵ سانتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورۀ سیاهۍ سره په غټو تکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے - د دوهمي بابـه شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول الف است

فصل الالف مع الالف دوه میتے معنی او خواص د آ ابارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي ولته به ددې یو دوه مثالونه او لیکو چې ددې کتاب په صفحه و بانديی لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کـسره دلـبره عـربي ده لب شـکره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره — امو لیقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په ژبان د هندوستان کښې — نوم یې بنګ دي بنه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوي مس هم د دنوم دي
دا هم سترګو له پکار دي — بنه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس:

آ ابنوس لغت اے که — دا شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي — سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسۍ هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے — لویه ونه بارۍ ګور دے
حار یابس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لږ ینه — یاد کړه ته په نوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې د یو شیز معنی یې په عربۍ، فارسۍ، یونانۍ، رومۍ، هندۍ او پښتو کښې لیکلي. دغه شان په دې کتاب کښې یې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي. د کتاب په آخر کښې لیکي.

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تمام شو — فکرمند زړه مې آرام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب　　شپه او ورځ وومه غرقاب
فکر لوئ عظیم دریاب وو　　زړهٔ زما غرق نایاب وو
مرجونیا غونډې ګوران　　ماکوډ تیارهٔ کښې جان
جګي لون زما خوراک وو　　دې کتاب ته مې پښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس　　مایېدون کړل دېرې قیاس
په نامه د خداوند　　وېش کړل ماپه حاجتمند
حاجتمند ورته اکش　　طالبان دي ډېر د بس
دي د طب په نیت روان شي　　شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت را شي ستوما شي　　له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت ده چې پرېږدي　　شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي　　عبس تېول عمر کړېږي
دا لغات دي دُر ګوهر　　بلکه ډېر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار　　دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي　　مطلب بیا موي خرمند شي
پاک مولا ته دي فریاد کړي　　ما دي ډېر په دعا یاد کړي
تل دُعا دي را ته کوینه　　شاید خدائ ما و بخښینه
دا له کړي خپل دیدار　　د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته　　فضل غواړه دالله ته

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرې چې یادېږي
د یار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲هـ)
څلور نور د پاسه دینه
پس له دې د بس اوس وینه

د دې شعر نه معلومه شوه چې دا کتاب میاں تجمل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۲هـ کښې لیکلې - دا وو په پښتو کښې دوهمے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هېواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کښې - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمی اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷- د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸- مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء د پرېس انفارمیشن دیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو درې میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کهٔ چرې موږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عـربي ژبې يو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکيب د صرخېږ د حقيقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالېږي او دا معنې او توجيه چې په چاکښې موجود وي هغه په حکيم - دانشور - عالم - طبيب بللے شي - حالانکې په ن زمانه کښې موږ اکثر طبيب ته حکيم وايو او د حکمت خاوند ې کنو چې داسې نهٔ ده - حکمت يو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه د لته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله ليکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نهٔ خوري - ولې چې خوشحال بابا يو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله يو بشپړ انسائيکلوپيډيا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه داسې ووایم چې خوشحال بابا یو فنکار و ... یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې ده او بې وزنه ده که زه ووایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی. خود شناس، مردم شناس دی. سیاستدان دی. سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی. پت پال دی ننګیال دی. جنګیال دی. سپه سالار دی. د طب پوهان دی. د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر دی. عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی. پښتون نفس شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی. فلسفي دی صوفي دی سیاح دی. مؤرخ دی. محقق دی. د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علمونو نه خبردار دی. او هر کله چې دا خوبونه لري نو بیا هغه حکیم دی. دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره ؤ او ځکه خو وایي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج وربښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چېړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي ـ

د خوشحال وښـل معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او د اتول علمونه هغوي موږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که څوک د هغوي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي ـ

درست دیوان یې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت موږ په معنی د طب کښې اخلو نو دغه میدان یې هم ګټلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و هغوي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي ـ

د حکمت وانښل به وا ړم مختص
په معنی کښې قیمتي لکه ګوهر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي اوځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

ع کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا لهٔ هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په داګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترمیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم موړن ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننگیالو او جنگیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه راښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړي نه وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه راښائي -

ورکول توري وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا تکیه د یوه خدائے ده یا د توري
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هسې
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کېږي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو یه ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په داګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ کله بې ځايه کار نه کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نه کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې بد کړه درد ے هغه به يار نه کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په ستله شلي - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وي چې په دا خپل کړي د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان ختک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که څوک چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېر ولو ځښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بانداد ے
په بدي کښې څه فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کېږي
څه حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که څوک خپله د خپل ځان په بدي نه ځي
د مارونو په غار مه منډه لاسونه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې ښه میړونه
په رشتیا که په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص ستړي مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو سنه
درته وایم چې په کوم توکې به روښ شي
چې د هر چا سره سنکړې ځوابونه
همېشه روسه خوله پټه که ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېنا کانونه څخه بز ډېر بیان کړو.

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچې ښځې مې ځېر کړو ښځې پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپل ښېګړه

وکړې دا ړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د مل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د څوېدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورځوه په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل څو چې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګې په خزانو د قناعت شي

رښتیا ویل

رښتیا کړه د هیچانه مه ویرېږه
رښتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري ، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ يې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بو ټے د کيميا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسيحا هم

ننګ و غيرت

په جهان د ننګيالو دي دا دوه کاره
يا به ورخوري ککرۍ يا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو يک دوو وُنو په منفرد اندازکښې
يې د زنځيرۍ په نوم ايجاد کړې کهٔ د فراق سندرې چې وېلې
نو هغه چې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که ددين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رانبودلے نو فضل نامه يې دکتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ص چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم ودانش لوئے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - ځورا کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم رو نۀ يوا ځې دا حکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډنې ځويونه زده کړم او ځان کښې پېدا کړم -

ص چې وهل ځوړل - ځوړول کا نو ځۀ نۀ مے باز شاهين دے
چې يې سوړي لره يوسي يا مېږے دے يا فـاره

بازنامه يې د حکمت دکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم دا حکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څۀ حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر يو ټې کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو گان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو. او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تاجې
زیب وزینت جوړه وي او د هر څهٔ مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم گڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
کهٔ دا دواړه تو که نهٔ وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د مغې نه پس بنیادم ته د ښهٔ صحت راز ښائي-
چې کهٔ چرې دا راز مونځیل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ـ

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم وېل کا - کم د چا سره کښېنوني
کم ملا ستې کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې د ژوندون
دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ـ

کهٔ اوبهٔ دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبهٔ ضرر دي د بشر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبهٔ د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبهٔ ضرر
چې تودې اوبهٔ څوک څښي عمر و وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پیر
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
کهٔ ئې مومې او ړے ترے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مه کړه خپل پسر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې
د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ عمل پرې
وشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په
طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ
د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارۍ - د ګېډې بیمارۍ د غاښونو
بیمارۍ - د نس خوږي بیمارۍ - د بواسیرو بیمارۍ - د
ناسور بیمارۍ او د بخچې او د سړو نورې پېښې او بېکاره
بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي -
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي
خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم راښودلي
چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نهٔ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهيږي او څوک چې بيا دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کا د رنځونو

هر څوک که موږ او ليکو او اوو ايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډير مشکل کار دے ځکه دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ؐ دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نیشته
دا دُرچې په بیان د خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان ختک سره د مقدمې د ارواښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور
۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور
۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -
۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور -
۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -
۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور
۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاوُس پشاور
۸- نوریالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل
۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــلهٔ پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل میی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان (رح))

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرخېل کول پښتو ژبې ته خاص او لوی مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې ټیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر نن پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه یې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوی خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او د غه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او د غه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په ادب و تاب کړی ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره دد ې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښې لے دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ دیوداسي فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوی مقام لري او ډېر وکمو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دور جمیل خان[رح] دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې تول نوموني غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د وي دنیاوي جاه و جلال بادشاهي - نوا ئې ته لته وړکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پړونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی[رح] غوندې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڅې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې دور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د دور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاں کان وئيلے شي دا قوم هم د دوي نمسے دے جمیل میاں د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښُل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سرېزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابو نه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کوربنۍ ژبې په ډېر اهمیت ښه ښکلې کار کړی دی. د ده په دغه ډګر غښتلی مقام په باب ښایي په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلې او وشتي دي په فارسي ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درون کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمیه پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشتې ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسدالله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي دي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داسې ثبت شوي دي.

۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالکين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دغه پير د شاعرۍ متعلق پوهنې ځېړنه د افغانستان ستر محققينو، عالمانو، اديبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي، دکتور عارف عثمان، عبدالله بختاني خدمتګار، زلمي هېوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته يې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په يک سوه کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب، عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي چي او دعلاقه لرونکو د احترام وړګرځېدلے دے
دغه پوهه شاعرچي تر اوسه پورې ئې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۳۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیرجمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې و ئیلي دي -

ددې وړاندې پس ئې د فقیر بابا رجمال خان) هغه منظومې توتې لیکلي دي چي هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واقي -

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیرجمیل بېګ یوروحاني
شخصیت وو چي په نظم او نثر کښې ئې لیکني کړي دي -

ددې درنې هستۍ باره کښې ګوان سر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو رفارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۲۱۱ لیکي -

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .
.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښنوّ يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې ز مونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له ارخه پښتو اکېډمي پېښنور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګنې خوبه شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوابره دي۔

د کلام نمونه:-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې يې د بيلې بيلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغيره په دغه ميدان کښې د خپل توره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده۔

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې تر څه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کوړې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لستارې
ښائسته به څونې زلمي شو توري خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت شمخه تیرېږي مخ ترې پټ کړي
وهجړې وته ته یون کړې د حرارې
درسته ورځ لکه سپک ناست يې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ځرنارې
یو ذره د لا اله وېره نه شي
نه پوهېږم چې را جیوت يې که کمارې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
راشه مه تو که په چیله بېره لاړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي ځو يو نه يو در څخه نيشته
وچ لا شدهٔ سره سپړې سپېره اهاړې
سم له لاسه کار هم کوم د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے کهٔ ځان ژاړي

دویُم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګي دیدار لور وته نیولي
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګردن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
شام و شنګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې آزار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد ووهغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نوروسته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بستهٔ سپین سترګې تاریکې چینګې دارې
ته لاګوڅې خپل پردي په خبس نغارې
خدائۓ طاعت دپاره ورځ له تا سنه غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدایا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موږي په زور کړا رې
ستا په سربا ندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پریکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادیږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما
مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو
او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په
نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا
تر اوسه په لاس نۀ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي نو هر
کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په انګړ کښې موجوده
او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي دَي
غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي
چې دا هم د دغه زمانې شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل
شاعر نۀ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څۀ ثبوت او شهادت
نۀ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے
حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه
کلام دے او موږ دا په ډاګه وېلے شو چې هغوي به خامخا
صوفيانه کلام ليکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نړدو شاعرانو
سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا دور دے بل څوک نۀ شي کېدے ـ

وس را ځو هغه منظومو تو تو طرف ته چې دوي په بېلو
بېلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بیګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تا پورې وتل کسردونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لاسکپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوې ولی الله اخون ځالاک بابا د خپل ښنکو ځځه د دوماکا فردوسه جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوویل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه یې څه په کار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خوارې نه وي دی دے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بیګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وایي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوی نخورونه وچ پراته وو۔

یو ورځ فقیر باباؒ خپلو زامنو د لنډی، اخون احمد صیب چې ډېر لوی عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب و مستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځائے کښې دا سې وائې۔

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دده زما به هله شریعت شي
خار کېږي که نه وي نه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوی اود خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړه بداوے راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو اود حمزه خان بائېزي چې ډېر لوی سردار وو د تهانه سوات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي دو دخوشحال بابا ا ځنبي وو زامنوته يې خپله
ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد
ورکړو او ورته يې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګنې
ورکړي په مووو قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ
امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او
جوش نه دا سې اووئیل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړي سوات د خانانو کورنۍ د
فقیر بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوره
شوه ترقي يې اوکړه
وايي چې يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر
ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ
قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او ټول مال ئې
يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا ا ښګولا را غلل
چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه
وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ، کښې سوړ پد و نو دا
اشعار يې اووئیل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدای د پاره
فقیر دروي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرگه له څلور یاره

او هر کله چې بېړی ته سور شو نو داسې وائي۔

بېړیه ځه د خدای په حکم
ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وی مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رېږدل او ډېر بدل اوتې بوتې یې شروع کړې تول مال حال او خلق یې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې بارانونه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پر بوتلې کور په کور ده
باران دے ورو يسنه
څوک کړه که نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان بېلې ارمان دے
ورپېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه بنېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هر کله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو.

موته چنبې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وي لکه چرچنبې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنبې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لړې لاړو فنا في الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېشلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سرومال ټول عاشقان دا وُکا
دا موږي تش لاړ ني کوي چې مېښ يمه

دا وه د دغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعر په متعلق خبرې چې د لته وا ضحه شوې چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رورچې د معرفت لار يې خپله کړې او هروخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم مرکون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې اوکړي چې دده د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رښا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدا ئش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
په "جزق" اموز عالم " غريو"

دې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي ځنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تذکاره کېږي چې د جهانګیري او اکوړي نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو نحواه د لوې لوې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې ورې عرس او میله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۵۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شېخ رحمکار ادارہ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمے فرهنگ زبان وادبيات پښتو دافغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

دَ ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د ځیړنې - لټون - چاڼ کول د څه څیز بنیادي حقیقت معلومول۔ دیو څیز پوره کره کتنه معنی لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنی ترې پخپله ظاهریږی۔ په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټيه جدا کول د پوستکي نه مغز راويستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کیدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د بر کسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د تحقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ېره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي داريو د پېژندو ناک او دلچسپ علم دے
تر او سه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نهٔ دے ویلے او نهٔ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي - د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوؤ نو د هغه د زماني تاکل
د هغهٔ د ژیک او د هغهٔ د شاعرۍ په اندازيانې اثر او رنګ راخول او بیا د تحقیق په
قالب کښې راخول پکار دي د غه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغېره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکو نو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هرکله د غه مواد
پېدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څهٔ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي - په تحقیق دپراوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نحو دلته چي کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے
د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول
يي او جمع کول يي چي د کوم په بنياد چي به محقيق خپله
راتي پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق
ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چي کوم
ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زيات په
دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چي بغير د دې نه
تحقيق نهٔ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چي
د عمارت بنياد د پاره کاڼے ختې - او نور لوازمات نهٔ وي تيار
نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه
او ذرائع د کاڼي او ختې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه تخنه دي چي يو ته بنيادي
يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دويمه ته
ثانوي ماخذ يا ذرائع وېلے شي - چي په انګرېزۍ کښې ورته
دا رنګه تکي استعمالېږي -

١- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

٢- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل بيان وکاروي چي لوستونکي مته
رسانه شي -

١- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چي هر کله په يو
موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کڼل کیږي او په دې کښې هغه دستاویزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کوونکي
یا نیکونکي په خپله لیدلي او وریدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره دَ
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د " بچے - یونس د ہتس " په وینا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاویزي
ریکارډونه مرکي او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهاند همایون هما صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے دې کښې ځنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققينو د تحقيقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاريخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ ليکي.

"سید بلاقي په ۱۰۵۵ھ/۱۶۴۶ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اوليکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صيب په خپلو سترګو ليدلې ده چې حواله دا ئې ورکوي.

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه ئې د نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنيف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سيد بلاقي د معراج نامې ذکر د بنيادي ماخذ حيثيت لري دا څو وو د بنيادي ماخذ يو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چرې يو ليکونکي يا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دويم ليکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله يا اقتباس ثانوي ماخذ په حيثيت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري ياني قيمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بيانونه - تصويري مجموعې وغيره د ثانوي ماخذ حيثيت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق کران او محترم زلمے هيوادمل د خپل تاليف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيات د ايجاد او ودې پړاونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

"دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه يو قومي ديوان لري"

په دې اقتباس کښې دا ظاهر بنيږي چې د غه ديوان زلمي هیواد مل په خپله نه وو ليدلے بلکه د مفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نيکل دا وو د ثانوي ماخذ مثال کښې محققين د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس ليکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې تري ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا يو ډېر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو ميں اُصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اردو ميں اصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همايون - د تحقيق فن
اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هيواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيات تو د ريجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پريس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشميري تبسم ډاکټر " ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسيموي چې يوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لويه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امير کروړ نظم د شيخ متیؒ مناجات د بېټ نيکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زيات ليکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نيشته د نظم په ذريعه شاعر خپل خيالات نظريات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ويونکي خيالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذريعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه ور پورې خو ادب چې څومره زياته ترقي موې نو هغه د نثر په ذريعه کېدے شي نثر يو ډېر وسيع او فراخه ميدان دے په دې کښې د ادب هر يو صنف ځائيدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې ـ ناول ـ ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي مېدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ېکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صفحه ۲ کښې داسې رنګه کوي ـ

نثر په لغت کښې ښندلو ـ پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي ـ

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتنۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صفحه ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي ـ

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل ده اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائې چې د وېلو ـ لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيڅه ښيڅه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولی شي نثر دی

د نړۍ وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او س کوو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څه وائي د پښتو نثر ته کوم کتې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق او وا ښاد عبد الحی حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نه لري نثر دی -

۳- موسيو روزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم که کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دی -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافيې او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وینا کانې چې عالمان او پوهان يې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وايي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مُسَجَّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي -

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے . په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوڅشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوڅشا شوې ده او دهٔ د عربۍ د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کته" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر اومبنې کتاب وي ولې چې چاپ لے نهٔ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ ھ خواؤ شا کښې تېر شوی دی - د قندهار سره نږدې په
ارغسان کښې اوسېد و ځني عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر د و مبنی کتا
دی وائي چې څو پاڼې یې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غونډې د لويو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غونډې یو تذکره ده چې په کښې د صفه
وخت د لويو لويو ولیانو ذکر شوی څو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر د و مبنی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼې موندلې شوي زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر اولنی کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز - تودیال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دی چې د موندلو
اعزاز یې د پښتو اکېډمۍ پېښور پوهنتون د ستېر ډاکټر ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه یې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ یې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوې او د نثر د و مبنی کتاب خیرالبیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یو لسمې صدۍ پورې دور وو
د دې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوے - بابوجان، ملا مست زمند، الله یار - اخوند
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نو یو اځې بایزید روښان
د پښتو نثر ړومبی کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په نوي انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ د دې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
د ساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده د دې دور نه پس چې کوم
دور راځي په د غه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي د غه اوسنے دور دے په افغانستان کښې د دې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي سید احمد شاه رضواني، منشي احمد جان، سید راحت زاخیلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد تنګي او داسې نور پېښوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پکار دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات لیکل او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو ښوونځي رتنکوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -

۶- مریم بی بی د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جایزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library